

احوال و آثار زیب مکسی و دیوان نویافتی او

تالیف و تصحیح: دکتر مریم طلیلی جانی

دانشگاه میمنه و بلوچستان، ایران - زاهدان

دکتر علامه اعلیٰ ترنیش

دانشگاه علامه اقبال لاهوری، پاکستان - اسلام آباد

سرشناسه: خلیلی جهانتیغ، مریم،

- عنوان و نام پدیدآور: احوال و آثار زیبمگسی و دیوان نویافته‌ی او/

تالیف و تصحیح مریم خلیلی جهانتیغ، علی کمیل قزلباش.

مشخصات نشر: مشهد: مرندیز؛ زاهدان: دانشگاه سیستان و بلوچستان، ۱۳۹۳.

مشخصات ظاهری: ۲۴۴ ص.

شابک ۹۷۸-۶۰۰-۱۰۶-۳۱۹-۰:

وضعیت فهرست نویسی: فیپا

یادداشت: واژه‌نامه

موضوع: زیبمگسی، میرگل محمدخان، ۱۸۸۴ - ۱۹۵۳ م. - نقد و تفسیر

موضوع: شعر فارسی - پاکستان - قرن ۱۴ - تاریخ و نقد

موضوع: شاعران پاکستانی (فارسی‌زبان) - قرن ۱۴ - سرگذشت‌نامه

شناسه افزوده: کمیل قزلباش، علی،

شناسه افزوده: دانشگاه سیستان و بلوچستان

رده بندی کنگره: PR ۹۲۱.۹۲۱/۱۳۹۳

رده بندی دیویی: ۱/۶۲۸

شماره کتابشناسی ملی: ۳۰۲۸۳۴۸

دانشگاه سیستان و بلوچستان

با همکاری نشر مرندیز

احوال و آثار زیبمگسی و احوال نویافته او

تألیف:

دکتر مریم خلیلی جهانتیغ

دکتر راجندر کمار

چاپ: دقت

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۳

شمارگان: ۱۰۰۰

قیمت: ۱۱۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۰۶-۳۱۹-۰

نشانی: مشهد، میدان تختی، خیابان آبکوه ۷، دانشسرای ۸ شماره ۹۰

تلفن: ۰۵۱-۳۷۲۷۴۶۵ دوزنگار: ۰۵۱-۳۷۲۵۱۳۰۲

www.marandiz.com

عنوان	فهرست مطالب	صفحه
پیشگفتار.....		۸
نواب گل محمد خان زیب مگسی، زندگی، زمان و آثار او.....		۱۱
معرفی زیب مگسی.....		۱۳
تحصیلات و استادان.....		۱۵
آغاز شاعری زیب.....		۱۶
تخلص.....		۱۸
زندگی سیاسی و اجتماعی شاعر.....		۱۹
لقب ملک الشعراء.....		۲۳
زنان و فرزندان زیب.....		۲۴
وفات.....		۲۴
زیب از دید معاصرانش.....		۲۵
آثار.....		۲۷
معرفی پنج گلدسته (پنج دیوان کوتاه فارسی).....		۲۸
خزینه الاشعار.....		۳۴
خزینه الجواهر (خزانه ی جواهر فارسی).....		۴۲
ارمغان عاشقان.....		۴۲
جلد دوم مخمسات.....		۴۳
دیوان حاضر.....		۴۴
موسیقی شعر زیب.....		۴۴
جدول کاربرد بحور و اوزان عروضی دیوان.....		۴۷
التزام به صنعت سازی در شعر زیب.....		۵۰
« موج معنا » در شعر زیب.....		۵۴
معانی شعری زیب.....		۵۵
عشق عرفانی.....		۵۹

۶۱	رندانه سرایی.....
۶۳	حکمت.....
۶۶	قصیده سرایی.....
۷۱	خیال آفرینی.....
۸۱	زبان و ابداع واژگانی.....
۸۸	کتابنامه.....
۹۳	غزلیات ریب مکسی.....
۱۹۰	قصیده رستایش باری تعالی عزَّ اسمَه.....
۱۹۳	قصیده در ستایش حضرت باری تعالی.....
۱۹۵	القصیده العربیه نور الانبیا الیه سبحانه تعالی.....
۱۹۶	قصیده در نعت سید المرسلین علیه الصلوٰه والسلام.....
۱۹۸	قصیده در مدح مرغوبه دام وصالها.....
۲۰۰	قصیده شریف در منقبت سرور کائنات علیه الصلوٰه والسلام.....
۲۰۱	قصیده در منقبت امیرالمومنین علی المرتضی کرم الله وجهه.....
۲۰۴	قصیده فارسی خالی از الفاظ عربی در منقبت مولای کرم الله وجهه.....
۲۰۵	قصیده بی نقطه در منقبت امیرالمومنین علی المرتضی کرم الله وجهه.....
۲۰۶	قصیده در منقبت امیرالمومنین علی المرتضی کرم الله وجهه.....
۲۰۸	قصیده عربی در منقبت امیرالمومنین علی المرتضی کرم الله وجهه.....
۲۰۹	قصیده در منقبت سیدنا امام حسین علیه السلام.....
۲۱۱	قصیده در مدح حضرت خواجه غریب نواز قبله حاجی قطب غلام فرید قدس سره.....
۲۱۳	قصیده در مدح مرشدنا محبوبنا غلام فرید رضی الله عنه.....
۲۱۶	قصیده شریف در مدح پیر دستگیر مرشدنا شاه غلام فرید قدس سره.....
۲۱۹	قصیده العربیه فی مدح المعشوق.....
۲۲۲	قصیده در مدح بادشاه جم جاه امیر حبیب الله خان درانی دارانی دولت خداداد افغانستان.....
۲۲۳	قصیده در مدح معشوق دام وصاله.....

۲۲۶	قصیده در مدح نازنین صدر نزاکت شاب به عهد پیرو ولایت حضرت محمد معین الدین صاحب سجاده نشین چاچران شریف ریاست بهاولپور.....
۲۲۸	قصیده در مدح بادشاه جم جاه امیر حبیب الله درانی دارای دولت خداداد افغانستان
۲۲۹	قصیده در مدح پیر بیعت شاه غلام فرید رحمه الله.....
۲۳۱	مثالث زیب.....
۲۳۲	مربع زیب.....
۲۳۳	مخمس زیب (۱).....
۲۳۴	مخمس زیب (۲).....
۲۳۵	مسدس زیب.....
۲۳۷	مربع زیب.....
۲۳۸	مثنی زیب.....
۲۴۰	متسع زیب.....
۲۴۲	معشر زیب.....
۲۴۵	زیب نامه.....
۲۶۱	تاریخ اختتام زیب نامه.....

پیش گفتار

مال و منصب را بقایای نیست در تصنیف کوش
زیب در دهر از مصنف نام می ماند بجا

سابقه ی پیوندهای فکری، فرهنگی، زبانی، سیاسی و اقتصادی مردم ایران و شبه قاره ی هند و پاکستان به دوران پیش از تاریخ می رسد و اگر چه گاه با فراز و فرودهایی نیز همراه بوده اما هیچ گاه رای همیشه قطع نشده و همچنان مستدام بوده است.

به خصوص شهرهایی مانند لاهور در سده ی ششم هجری به پایگاهی برای نشر و گسترش زبان و ادب فارسی تبدیل شد و کسانی مانند ابوالفرج رونی و مسعود سعد سلمان و علی بن عثمان هجویری را با دوزخ های اشعار معتبر و کتاب گرانقدر کشف المحجوب به عالم ادب عرضه کرد و شهرهایی مانند مریات - سند و پنجاب و بلوچستان پاکستان نیز همچون گذشته از مراکز ترویج فرهنگ و عرفان و زبان فارسی باقی ماندند. همچنین قدیمی ترین تذکره ی شعر فارسی یعنی تذکره ی لباب الالباب معتمد عوفی در سال ۶۱۸ ق. در عهد ناصرالدین قباچه در شهر بهکر ایالت سند تألیف شد.

زبان فارسی که تقریباً در بیش از هشت سده، زبان رایج مردم هند و پاکستان و بنگلادش امروز بوده میراث عظیم فرهنگی این کشور را با خود دارد و چنانچه زبان ادبی و فرهنگی بی شماری از این سه کشور، پشتوانه ی علمی، ادبی و فرهنگی مردم خود را به زبان فارسی فراهم آورده تا امروز آن را حفظ کرده اند.

نمایندگان علم و ادب و فرهنگ اعم از فیلسوف و دانشمند و شاعر و نویسنده در محدوده ی مرزهای جغرافیایی نمی گنجند و فراتر از محدودیت های اقلیمی بوده متعلق به تمام جوامع بشری اند. معرفی این دانشمندان و ادیبان، در واقع شناساندن تجربه های زنده و کارساز بشری به تمام جهانیان است.

کشور پاکستان، همسایه‌ی شرقی ما و کشوری است که کتابخانه‌ها، دانشگاه‌ها، موزه‌ها و مراکز فرهنگی آن حامل نسخه‌های خطی فارسی بی شماری در گوشه و کنار آن هستند. علاوه بر آن در مراکز خصوصی و شخصی نیز این گونه نسخه‌های خطی نگه‌داری می‌شوند که گنجینه‌ی گرانبها و ارزشمندی از میراث فرهنگی پاکستان را با خود حمل می‌کنند.

یکی از این خاندان‌های حامل فرهنگ و ادب، خاندان بزرگ مگسی است که شاعر فارسی‌گویی چون نواب میرگل محمد مگسی متخلص به زیب را در دامن پر مهر خود پرورده و به جامعه‌ی ادبی پاکستان تحویل داده است. او شاعر فارسی‌گوی قرن چهاردهم هجری قمری (۱۸۸۳-۱۹۵۳ م.)، برزند سردار قیصر خان مگسی و از شاعران صاحب سبک بلوچستان پاکستان است که به هم‌ایستادگی در پاکستان و علی‌رغم داشتن دیوان‌های اشعار فارسی، متأسفانه در ایران کمتر شناخته شده است و شناساندن او به جامعه‌ی ادبی ایران، ضروری می‌نماید.

بنابراین در راستای همکاری‌های علمی پژوهشی میان دانشگاهی، نگارندگان بر آن شدند تا با تهیه‌ی نسخه‌ی تازه‌ای از آثار منتشر نشده‌ی این شاعر مطرح بلوچستان پاکستان، به معرفی و نقد و بررسی اثر حاضر بپردازند.

چنان که در احوال و آثار شاعر به استحضار خوانندگان و علاقه‌مندان خواهد رسید، میرگل محمد خان مگسی متخلص به زیب دارای چندین دیوان به سراسر است که بعضی به چاپ رسیده و بعضی از جمله نسخه‌ی حاضر هنوز به زیور طبع آراسته نشده است. در گرفت این نسخه که اصل آن نزد میرنورالله خان مگسی، پسر شاعر نگه‌داری می‌شود، در اختیار ما قرار گرفت و به تصحیح قیاسی آن مبادرت شد. مقدمه‌ی دیوان، حاوی اطلاعات مفیدی پیرامون زندگی، احوال و آثار شاعر، وزن و موسیقی شعر او، تنوع معنا، شگردهای هنری و ویژگی‌های زبانی اوست که نتیجه‌ی پژوهشی مشترک است.

نسخه‌ی حاضر حاوی ۱۸۵ غزل و ۲۲ قصیده است که از این میان ۹ غزل و ۳ قصیده به عربی سروده شده است. همچنین یک مثلث، یک مربع، یک مخمس، یک مسدس، یک مثنی، یک

متسع و یک معشر فارسی دارد که به ترتیب پس از قصاید قرار گرفته اند. ترتیب قرار گرفتن غزل ها الفبای قافیه است که بنا به نظر نگارندگان مرتب شده است و در اصل نسخه چنین ترتیبی نداشته اما قصاید به ترتیب حمد خداوند، منقبت حضرت رسول اکرم (ص) و حضرت علی (ع) و امام حسین (ع) و ... مرتب شده اند و البته عنوان آنها همانست که در اصل نسخه بوده و تغییری در آنها داده نشده است.

بخش پایانی دیوان شامل زیب نامه است که امیدواریم تصحیح دقیق تری باشد از تصحیح هایی که قبلاً به ممت مطبع نولکشور و انجمن فارسی به چاپ رسیده است. قابل ذکر است که در زندگینامه و نقد شعر شاعر گاه به ابیاتی از دیوان حاضر استناد شده که با سال چاپ ۱۳۹۲ از سر ایجاعات متمایز است.

زیب بر این زمین زبر سپهر دوار ما نمایم ولی گفته ی ما خواهد ماند

دکتر علی کمیل قزلباش

دانشگاه علامه اقبال لاهوری

اسلام آباد - پاکستان

دکتر مریم خلیلی جهانتیغ

دانشگاه سیستان و بلوچستان

زاهدان ایران

بهار ۱۳۹۲